

„АЗ НЕ СИ СПОМНЯМ, АЗ ЖИВЕЯ. . .“
(ВЕСЕЛИН АНДРЕЕВ) от НАТАША
МАНОЛОВА С., Държавно военно
издателство, 1975, 135 с.

Зачестилата поява през последните години на критически книги, свързани с творчеството на съвременни български писатели, говори, че изследванията нямат стихнен характер, а са практически резултати в усвояване на съвременното литературно многособразие.

Литературно-критическото изследване на Наташа Манолова е представено на читателското внимание чрез разработката на единадесет подтеми — „В партизанския строй“, „Големият ден“, „Коренът“, „Начални стъпки“, „Изстраданите песни на поета“, „След „Партизански песни“, „На нова жанрова територия“, „Винаги можеш да станеш мъж“, „Пътеписите на поета“, „Публицистика — страстна, мислеща, действена. . .“, „Умираха безсмъртни“, — в които чрез единен критически подход е направен опит да се постигне цялостен облик на твореца, на човека-комунист Веселин Андреев. Още в началото авторката пише: „Той не сътвори своите стихове, изчакал „разумната“ дистанция на времето, в писателски кабинет, където всичко се доглежда и добмисля, а ги написа в дните на нелегалност или в партизанската земянка, между две сражения или по парещата дъря на преживяното. Затова неговите „Партизански песни“ са художествен документ на времето, достоверен лирически дневник на участник в партизанската епопея. Затова в тях ще почувствуваме оная и стинност на събитие и преживяване, която ще открием и във всичко излязло изпод перото на Веселин Андреев. Това ни дава и правото на категоричния извод: Всичко у него е изповед, чиста вълнуваща изповед на революционер и поет“ (разр. а.). Това събщение за естетическото творчество на В. Андреев (или „категоричен извод“, както се изразява самата тя), валиден по същество на автентичността впрочем и за по-късните му белетристични творби, когато вече е неизбежна обективната дистанция, съяснява подбудите за такъв тип

структурно-композиционно оформяне на книгата; открива подстъп към стремежа на Манолова за най-органично взаимопроникване и взаимовлияние — между критическата интерпретация и стила на съответното художествено творчество на разглеждания писател.

Изтъквам това, защото изборът на критически подход към обединяване на биографичните данни, на творческите резултати и на критическите оценки за тях не може и не бива да бъде случаен. Една по-свободна, по-волна критическа интерпретация най-малко би била подходяща за писател като Андреев, при когото автентичността не само на обективното, но и на преживяното (защото в него участва неизбежно въображението, а то е строго индивидуално!) е в основата на неговите творби.

В. Андреев има свой определен профил, изграден в съзнанието на съвременния читател, в мисълта и самочувствието му на българин — а това е вече предпоставка за отговорна самокритичност. В такава насока бихме могли да търкуваме думите на автора, засягащи историческия ни развой и естетическата му трактовка, в които прозира и определен творчески темперамент, но и разумен отчет пред законите на времето: „Там, където не говоря пряко за себе си, винаги съм имал прототип. Дори нещо повече — готов герой. Обикновено писателят от хиляди хора избира — внезапно или след грижливо търсене — човека, чиито черти ще използва, за да създаде художествен образ. Аз бях много улеснен. Подборът, един естествен подбор, се вече направен по суровите закони и високия морал на времето.“

Можем да си обясним защо авторката на портрета избира този зрителен ъгъл — в отделните глави на книгата изгражда убедително вътрешната еволюция на човека-комунист, на писателя-комунист, за свидетелствуваща чрез творчеството му. Наташа Манолова е предпочела да остане в сянка пред голямото му дело. И тогава идват истинските критически сполуки — Н. Манолова постига не само верен, но и цялостен облик на твореца В. Андреев.

Лично аз бих желала да видя по-пълнен идейно-естетически анализ на партизан-

ските песни на Андреев. Разглеждайки поезията на В. Андреев, Наташа Манолова отбелязва приемственост в традицията: според авторката поетът търпи двойствено влияние — между мечтателния романтик Дебелянов и суровия документалист Захари Стоянов. Творчеството му е разглеждано като израз на две основни влияния или, както се изразява Манолова, реализация на „двуединството: нежна лирика — сурова правда. Писателят не търси преднамерено това единство, за да достигне полифоничност или „уравновеси“ творбите си. То е заложено в самата му същност на личност и художник и не изчерпва, но е важна черта от характеристиката му.“ Критичката характеризира поезията на Андреев като „лаконична, ударна поезия, в която идейно-емоционалният заряд е нажежен до предел и ни е ясно, че в нея е изсбразен не обикновен сблъсък на врагове, а дубоу на две идеологии...“ Така изградена, тази глава дава точна и вярна представа за творческия натюрел на автора. Пожеланията за по-голяма прецизност по-скоро засягат необходимостта от по-задълбочено изследване както на ролята на „Партизански песни“ на Андреев за творческия развой на самия автор, така и на мястото им в една панорамна картина на съвременната поезия.

Суровият закон на времето и формирането на човешкия характер — това е основната мисъл, която пронизва творчеството на В. Андреев, тя е станала до голяма степен и опора в критическата постройка на портрета за него. В книгата на Манолова са събрани критически становища от различни автори относно творчеството на Андреев, проявени са различни вкусове през различни периоди — своеобразно свидетелство за изразването на литературоведската ни мисъл, за способността и да осмисля дълбоко естетически престъворената антифашистка съпротива. Никой бъдещ изследовател на В. Андреев не би могъл да отмине без внимание монографията на Н. Манолова, където се кръстосват становища и възгледи и където критичката извява своята определена позиция. В основата ѝ лежи преценката за жизнения факт и за гледната точка (документалния епос на Андреев), за поетическите проникновения в логиката на времето и за непрехващия емоционален извор при съприкосновение с неговите партизански песни; за онова — колкото странно, толкова и естествено — смещение между ниско и светло, между комично и трагично. . .

В така озаглавените части на книгата — „На нова жанрова територия“, „Пътеписите на поета“, „Публицистика — страстна, мислеща, действена“, „Умираха безсмъртни“ — е разгледан именно психологическият аспект в творчеството на Ан-

дреев: като естествен резултат от неговите художествени дирения, като доразвитие на най-добрите страни на изобразителната му дарба. Манолова се спира обстойно на трагиката и възвишеното, които съпътствуват раждането и отвоюването на всяка идея, станала смисъл и същност на това поколение, към което принадлежи и Андреев. Тя изтъква, че чрез тази диалектичност на творческия поглед авторът се родее с художествените образи, създадени от перото на Вазов и Фурнаджиев. В това тънко улавяне на спецификата на художествения образ в творчеството на В. Андреев засега е най-голямата сполука на Манолова, което я характеризира като един от най-проникновените изследователи на неговото дело.

Най-силна, най-убедителна е частта, където критичката аналитично разглежда книгата на В. Андреев „Умираха безсмъртни“. След кратки данни за творческия замисъл на писателя Манолова преминава към въпроса за нейната жанрова специфичност, изказва своята концепция: „Изградена надеждно върху основата на мемоарния пласт, тя обединява в едно привидно разнородни късове — документ, публицистично тълкуване, лиричен стих и изчистена белетристична тъкан посредством налагащото се присъствие на авторската личност. Тази личност от своя страна непрекъснато се „дели“ на участника — вчера и автора — днес, за да преживее наново факта, събитието, чувството и да ги прецени веднага след това от позицията на днешния ден. Така разнородният, но единен в цялостното си звучене повествователен поток е в постоянно движение във времето, „накъсан“ от многократни „забягвания“ напред (дори и при най-динамичното развитие на сюжетната линия), от фрагменти, от вътрешен монолог, от лирически отсъпления, от обръщения и въпроси към читателя. Колкото и да е странно, тази именно накъсаност прави „Умираха безсмъртни“ и белетристична, и споменна книга, при това повече белетристична, отколкото мемоар. Зашто мзачнатата структура е черта на цялостния белетристичен замисъл на твореца, в който споменът е само отправна точка за шедротото и многопланово разгръщане на авторската художествена идея.“

В една своя статия — „Българската летописна традиция и проблемите на мемоарите за антифашистката съпротива (1971—1974)“ — Т. Жечев изтъква колко оскъдно осветлен теоретически, критико-аналитично е въпросът за мемоарната литература. В този смисъл като пожелание към това изследване би могло да се постави изискването за едно по-разгърнато критическо оглеждане от Н. Манолова на проблемите в „Умираха безсмъртни“ в с р а в н и т е л е н аспект (например чрез съпо-

ставката им със създаденото от М. Гръбчева или Ц. Драгойчева, нещо, което Манолова е правила в периодичния печат). Това би обогатило на практика „теорията“ на разглеждания жанр, защото колкото и специфични особености да се открояват в „Умираха безсмъртни“ (а може би и тъкмо поради това!), книгата на Андреев поставя неотложна необходимост да се разглежда и документално-художественият, и мемоарният „епос“ като отправна точка към тъкванията на народопсихологията и моралния облик на съвременния човек, към изясняване логиката и смисъла на едно историческо движение. И най-сетне: като изявена художествена форма на тези проблеми конкретно в книгата на Андреев.

Четивността на литературно-критическия портрет на В. Андреев, достъпността му за по-голям кръг читатели е постигната чрез „освежаването“ от Н. Манолова на теоретическите постановки на изследването с анализи и примери за уменията на В. Андреев да покаже в конкретното време ролята на човека — подчинен на обективни исторически закони, но и сам активен двигател на събитията, носител на определени национални белези и в същото време — при един изграден социален идеал — създаващ нови устои в представите си за нравственост, етичност, хуманност. Впрочем това е заветното творческо верую на писателя В. Андреев: „Много ми се иска да видя партизанското движение в живота на нашия народ, в пътя на човечеството. Да постигна големия му смисъл“. По пътя към това общение на твореца с народа книгата на Н. Манолова има своя стойност.

Мариана Тодорова

**„ТЕОРЕТИЧНИ ПРОБЛЕМИ
НА БЪЛГАРСКАТА АНТИФАШИСТКА
ПОЕЗИЯ“** от ЗДРАВКО ЧОЛАКОВ
С., Държавно военно издателство, 1975,
144 с.

Тази книга е сериозен опит за анализирание особеностите на антифашистката ни поезия. Авторът си е поставил трудната задача да изследва редица общотеоретични проблеми, свързани с разволя й. Занимават го елементи в поетиката й, които той приема като основни моменти в обогатяването на социалистическия реализъм у нас.

В първата глава „Септемврийската поезия — средище на новаторски търсения в поетиката на изказа“ са повдигнати инте-

ресни въпроси около естетическата специфика на онази поезия, която възниква непосредствено след разгрома на въстанието от 1923 г. като импулсивен лиричен отзвук на събитията. Авторът изхожда от тезата, че в разглеждания период се наблюдават нови за българската литература идейно-тематични и стилистични белези. Акцентирано върху поемата „Септември“ като особено ярка изява на септемврийската поезия, той се спира специално на фрагментарния й строеж — нов момент в развитието на жанра у нас. Това е особеност почти незасягана в литературната ни история досега. Отбелязвам го, защото другата изтъкната от автора черта — експресионистичната форма, наситена с ново идейно съдържание — е анализирана много подробно (преди всичко в монографията на Г. Марков „Гео Милев“).

Преминавайки към творчеството на Фурнаджиев, Разцветников и Хрелков, Чолаков излага наблюденията си за някои твърде сходни черти в поетиката им и същевременно успява да улови неповторното в индивидуалността на всеки отделен творец. Изтъква преди всичко романтичното начало, проявило се различно при всеки автор, без да накърни реалистичната сила на поезията му; проследява проявите на баладичното, на символно обобщения романтичен рисунък и стилизациите на библейски мотиви, на известни епични струи, в които се прокрадва фантазен елемент и заключава: „Септемврийските поети наложиха фактически традиция на траен контакт с предхождащите стилно-изобразителни елементи в поезията ни, доказвайки възможността им да бъдат функционални на едно ново съдържание. . . Септемврийската поезия може в значителна степен да лекува догматично-сектантските уклони у някои критици, които например открай време виждат в символизма и експресионизма упадъчни течения, без да вникват в елементите на тяхната естетическа годност, която така блестящо доказаха Смирненски, а след това Гео Милев, Фурнаджиев и Хрелков. . .“ (с. 31).

Тук не искам да се занимавам със същността на твърдението (то се изказва не за първи път от критиката), а отбелязвам неаргументираността му. Въпросът е много сложен, дискуссионен и недостатъчно изследван. Очертават се две мнения — едното, че септемврийската поезия в естетическо отношение е противоположност на поетиката на символизма, другото, значително по-рядко срещано, е сходно със застъпването от автора на тази книга. (Що се отнася да експресионизма — проблемът е изследван от Г. Марков в споменатата монография.) При тази дискуссионност на дилемата за отношението между поетиката на септемврийските автори и поетиката на символизма твърдението на Здр. Чолаков